

Перспективи подальших наукових розвідок. Пропонована у статті проблематика пов'язана із подальшим дослідженням провідних конотацій ідеї свободи на сторінках Біблії.

А н о т а ц і ї

В статтє Иваницкой А.Г. «Функционирование идеи свободы в христианском культе» освещена перспективная проблематика конфессиональных особенностей культовой деятельности на примере ведущих обрядов христианства. Рассмотрены вопросы символично-психологического содержания обряда, механизм достижения верующими свободы на уровне теории и практики.

Ключевые слова: свобода, культ, обряд, крещение, евхаристия, покаяние, символ.

In article of Alina Ivanyts'ka «Function of idea of freedom in a Christian cult» the perspective problematics confession feauteres of cult activity on an example of leading sacraments of Christianity is shined. Questions of the symbolikal-psihologikal maintenance of a ceremony, the mechanism of achievement by believers of freedom at theory and practice level are considered.

Keywords: Freedom, cult, christening, evharisting, repentances, symbolikal.

К. Недзельський * (м. Херсон)

УДК 2, 26-27

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОБУДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ШИРОКИХ НАРОДНИХ МАС

Автор статті К. Недзельський доводить, що розбудова демократичної української держави знаходиться у прямій залежності від становлення громадянського суспільства, основою якого є соціально активна життєва позиція широких народних мас. Однак духовна криза сучасного українського суспільства значно зменшує творчі можливості українських громадян. Тому відродження Української Національної Церкви є важливою основою духовного оздоровлення і пробудження творчої енергії української нації у її прагненні розбудувати в Україні демократичну державу.

Ключові слова: духовне відродження України, секуляризація, церква, держава, громадянське суспільство, соціальна активність населення, християнська мораль.

* Недзельський К.К. – кандидат філософських наук, доцент Херсонського державного університету.

Актуальність та новизна дослідження. Відродження Української Національної Церкви є основою вирішення різноманітних соціально-економічних, політичних та духовно-культурних проблем на сучасному етапі української історії. Однією із найвагоміших серед них є проблема становлення громадянського суспільства, яку не можна вирішити без пробудження широкої ініціативи народних мас при одночасному подоланні духовної кризи, перебіг якої в посттоталітарній Україні починає набувати вже злоякісного характеру. Труднощі у її вирішенні зумовлюються не лише тією обставиною, що український народ у своїй переважаючій більшості продовжує проявляти пасивність в соціально-творчій роботі, але також і тим, що низький рівень моральної та духовної культури українського населення перетворює будь-яку ініціативу знизу на пряму протилежність очікуваним позитивним результатам. “Національна церква” вживається тут у широкому значенні, під якою розуміється сукупність передусім усіх християнських церков, які є або мають стати національно зорієнтованими у виконанні своїх обов’язків перед Богом та українським народом.

Стан розробленості теми в науці. Сучасне українське релігієзнавство приділяє винятково велику увагу дослідженню ролі національної церкви у преображенні-перетворенні морально й духовно дезорієнтованих і соціально дезорганізованих темних народних мас в національно свідомих громадян, здатних до конструктивної соціальної творчості. Таку місію може виконати значною мірою національна українська церква, відродження якої було і залишається актуальною проблемою українських релігієзнавців із самого початку проголошення незалежності української держави. Особливо плідно працюють в цьому напрямку С.І. Здіорук [„Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття” (2005)], А. М. Колодний [„Україна в її релігійних виявах” (2005), „Релігійне сьогодення України” (2009)]; дослідники з української діаспори: отець Іван Шевців [„Християнська Україна” (2003)], С. Ярмусь [„Досвід віри українця” (2002)]. Заслуговує на увагу в такому плані колективна монографія „Релігія і нація в суспільному житті України й світу” (2006), що є свого роду підсумком матеріалів багатьох науково-практичних релігієзнавчих конференцій, проведених за ініціативи Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України з проблем державно-церковних відносин. В ній зокрема надруковані статті В.Є. Єленського („Релігія та процес націєтворення”, „Релігія та формування модерної української нації”), Л.О. Филипович („Релігія і нація як об’єкти наукового дослідження”, „Функції і роль релігії в етнічних процесах”), П.Л. Яроцького („Роль релігії у формуванні українського народу”) та ін. Важливо, що останнім часом з’являються праці з такої малодослідженої галузі в українській релігієзнавчій науці, як психологія релігії (О.І. Предко, В.П. Москалець), що дають можливість більш глибоко розкрити внутрішні психологічні механізми формування позитивних соціальних установок віруючих особистостей в контексті українського релігійно-церковного життя. А це вже реальна

підстава до переведення теоретичних знань в площину їх практичної реалізації.

Велике значення має теоретична спадщина й тих дослідників, глибокі переконання яких у необхідності подальшої християнізації – облагородженні української національної душі засобами національно зорієнтованої християнської віри формувалися під безпосереднім впливом подій періоду УНР та руйнівних нападів на духовність українського народу безбожної більшовицької влади. Передусім йдеться про праці В. Липинського, І. Огієнка (митрополита Іларіона), Андрея Шептицького, які залишили без будь-якого перебільшення безцінні для нас ідеї і думки в цій царині. Таким чином, невідсутність теоретичних праць, а брак волі всіх тих, хто покликаний наставляти грішників на праведний шлях є головною перешкодою у включенні широкого українського загалу в активну націє- та державотворчу роботу. Адже потрібні не лише знання, але й неабиякі вольові зусилля, щоб здолати той наступ бездуховності за умов переходу до нових суспільно-економічних відносин, що переешкоджає реалізації української національної ідеї.

Об'єктом даного дослідження є уся сукупність процесів, які так чи інакше визначають духовне відродження української нації в посттоталітарну добу. **Предметом** – можливості і перепони у діяльності української національної церкви, спрямованої на духовне оздоровлення українського суспільства та пробудження громадянської активності широких народних мас.

Метою даної статті є намагання довести, що без повернення українського народу до справжніх духовних і моральних християнських цінностей, пожвавлення соціальної активності населення не лише не сприятиме розбудові української демократичної держави, але й може мати непередбачувані негативні наслідки. Досягнення цієї мети передбачає **вирішення наступних теоретичних завдань**: 1) розкрити потенційні можливості українських християнських церков у вихованні національно свідомих громадян, у прищепленні широкому загалу соціально-важливих ідеалів, принципів, установок і переконань; 2) показати специфіку відносини влади політичної та влади духовної на даному етапі розвитку державно-церковних відносин в Україні; 3) віднайти переконливі аргументи на користь тих науковців, які вважають, що без подолання духовної кризи в українському соціумі намагання влади проводити успішні економічні та соціальні реформи приречені на провал; 4) якомога ширше використовувати досягнення зарубіжної та вітчизняної психології у вирішенні поставленої проблеми.

Основний зміст статті. Очевидно, що ініціювати політичний ентузіазм широких верств населення ззовні є марною, а подеколи й шкідливою справою, якщо воно не має певного рівня духовної культури й керується в своїй поведінці підсвідомою ірраціональною мотивацією. А сублімація

(переключення) плотських потягів егоїстично спрямованих осіб на соціально значимі прагнення є не стільки вотчиною “кесаря”, скільки влади духовної, яка повинна піклуватися про те, щоб соціальні перетворення в суспільстві були справою богоугодною. У Кодексі Юстиніана прямо вказується на необхідність чіткого розподілу функцій „двох влад” за принципом симфонії: „Церква відає справами божественними, небесними. Держава – людськими, земними. Водночас держава всемірно піклується про охорону церковних догматів і честі священства, а священство разом з державою скеровує все суспільне життя по шляху, угодному Богові” [Українське Православ'я // Історія релігії в Україні. В 10-ти т. – Т. 2. – К., 1997. – С. 83].

Свята віра у всесильність й універсальність світської влади при ігноруванні духовного потенціалу влади релігійно-церковної в процесах націє- та державотворення стало вже своєрідною хворобою українства. Цілком справедливо один із учасників дисидентського руху в Україні Мирослав Маринович ще на початку 1990-х років зауважував, що „... всі рецепти, покликані оздоровити Україну, виписуються на політичних бланках, – взагалі пошук не виходить за межі політичної парадигми”. Водночас, на його думку, не можна ігнорувати й „другу хворобу” – „зневіру у власних святинях” [Маринович Мирослав. Україна на полях Святого Письма. – Дрогобич, 1991. – С. 53].

З того часу в диспозиціях політичної та духовної влади в Україні особливих змін не відбулося. Ми продовжуємо залишатися в полоні ілюзій недалекого комуністичного минулого, яке надавало надто великого значення світській політичній владі, всіляко принижуючи і зневажаючи при цьому роль та значення релігійно-духовної влади у соціокультурному та політико-економічному поступі суспільства. Й досі більшість українського населення продовжує вірити у месіанську роль політичних чудотворців, на прихід яких очікує після чергових виборів і в яких одразу ж після них розчаровується, не усвідомлюючи при цьому, що справжнім чудом є преображення людських душ згідно з принципами християнської моралі, основними з яких є рівність усіх людей перед Богом, любов до ближнього, справедливість в оцінці ролі і місця кожної людини в житті цілої нації. Між тим Церква, як влада духовна, має величезний потенціал у витворенні позитивних констеляцій суспільної свідомості, що в умовах глибокої духовної кризи, яку нині переживає українська нація, є чи не тією єдиною конструктивною силою, яка здатна вивести її на якісно новий рівень в розбудові демократичної держави. І всі ці проблеми існують при тому, що за часи незалежності напрацьовано цілком достатню теоретичну базу для того, щоб в державно-церковних відносинах нарешті відбулися зміни в такому сенсі, в якому відповідав лицемірам Христос, на їхнє лукаве запитання: „Тож віддайте кесарева – кесареві, а Богові – Боже” (Мт. 22:21).

Українські християнські Церкви мають великий потенціал в сфері виховання національно свідомих і соціально активних громадян попри процеси дехристиянізації і секуляризації, що значно посилилися в ситуації

постмодернізму. Адже національна Церква впливає не лише на розум і почуття мирян, а також і на волю української влади політичної, що особливо важливо з огляду на її тривожно низький моральний стан та рівень духовної культури. Саме політична влада своєю волею втілює у життя важливі для буття нації та держави рішення. Ось чому поруч із високим професіоналізмом так багато важать її переконання та морально-етичні ідеали при їх прийнятті. Ще В. Липинський вказував на неможливість встановлення порядку в суспільстві тільки політико-правовими засобами й переконливо доводив, що влада церкви, тобто влада “не од світу цього”, допомагає владі політичній очистити свої душі від егоїстичних прагнень, що суперечать інтересам національної держави. „Тільки релігія і Церква в стані своєю владою духовною, владою „не од мира цього”, примусити сильніших та здатніших вживати свою більшу силу та здатність не тільки для себе, а й для добра слабших. І тільки вона, обмеживши владу сильніших обов’язуючими всіх законами громадської моралі, в стані привчити слабших авторитет влади визнавати” [Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Нью-Йорк, 1956. – С. 14].

Красномовно свідчать про й досі невирішені тут проблеми соціологічні опитування, проведені уже в незалежній Україні фахівцями Українського інституту соціальних досліджень у співпраці з науковцями відділу гуманітарної політики Національного Інституту стратегічних досліджень. Вони зокрема виявили, що „не знайшлося жодної особи з керівного персоналу, яка б заявила про своє відповідне релігійне виховання” [Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття. – К., 2005. – С. 125]. Якщо згадати добре відоме висловлювання Вольтера щодо того, що атеїст-чиновник є великою небезпекою для держави, то стає цілком зрозумілим, чому переважаюча більшість бізнес-еліти та політичного проводу України має такий низький рівень духовних запитів, хоча здатна розвивати неабияку активність у справі власного збагачення і незаконного привласнення собі того, що створено руками трудящих людей протягом багатьох поколінь.

Все це зумовлює потребу більш чітко означити ті аспекти зазначеної проблеми, на які першочергово слід звернути увагу з огляду на актуальність реалізації у життя української національної ідеї. По-перше, це активізація національно свідомої частини українського населення, яка виявляє соціальну пасивність попри те, що має необхідний досвід і моральні якості для цього. Якщо для пересічної людини (людини маси) головним мотивом думання і поведінки виступає особистий егоїстичний інтерес, то для духовно розвинутої і національно свідомої – загальне благо, ось чому для успішної реалізації національної ідеї в життя важливо досягти переважання волі творчого типу особистостей типу людей над волею інертної маси, або в дискурсі філософії історії А. Тойнбі, – волі „творчої меншості” над волею „пасивної більшості”. Ще в Біблії сказано: „Коли підіймаються люди

безбожні, людина ховається, а як гинуть вони, то множаться праведні” (Прип. Сол. 28 : 28).

По-друге, слід ширше розкривати особливості українського колективного архетипу (менталітету нації) через звернення до діяльності героїв – святих, пророків, видатних постатей української нації. Їх активна життєва позиція багато в чому прислужилася етнозбереженню українського народу на основі витворення української національної церкви та незалежної держави. Цілком очевидно, що активний характер життя світської та релігійної осіб відрізняються за своєю модальністю, хоча як та, так і інша можуть мати велике соціальне значення. В такому сенсі можна погодитись із проф. А. М. Колодним, який в своїх розробках типології виразників релігійної духовності українства (на підставі відомої „типології української людини” М. Шлемкевича), характеризує І. Вишенського як „людину історичної сплячки”, однак певною мірою виправдовує його за те, що той, тікаючи “від світу своїм фізичним життям, ... в той же час не тікав від нього своїм духовним життям” [Колодний А. М. Україна в її релігійних вимірах. – Львів, 2005. – С. 109]. Насправді, демонструючи свою соціальну пасивність і навіть якусь байдужість до життя рідного народу, І. Вишенський водночас виявляє високу внутрішню активність власного духу, спрямовану на подолання в собі самому гріховного начала. Значущість духовного подвигу відлюдника Івана Вишенського стає по-справжньому зрозумілою у наш час, коли на заміну комуністичній прийшла ідеологія стихійного капіталізму і коли ми реально відчуваємо скільки усього ганебного і аморального виявляють людські душі, які не знають, що таке їх очищення і облагородження християнським віровченням.

Так само й „втеча від світу” Г. Сковороди є своєрідною формою соціального протесту проти безпросвітної морально-психологічної атмосфери у його час, яка запанувала в українському суспільстві після приєднання України до Московії внаслідок Переяславської ради й її поділу за угодами Андрусівського перемир'я. Розуміючи, що активні форми протесту не можуть дати позитивного результату, український „Сократ” виражав його, максимально акцентуючи в собі українське начало: „Саме Г. Сковорода в своєму житті і творчості відобразив такі риси українства, як прив'язаність у своїй покорі до життєвих нестатків та ролі злиденного у театрі життя, відсутність претензій на якусь значущість у світі, відданість більше внутрішнім переживанням, ніж зовнішній діяльності” [Там само. – С. 125].

Й зовсім не випадково в період „національного пробудження” в Європі народжується геній українського народу Т. Г. Шевченка, який стверджує собою і своєю творчістю абсолютно новий тип соціально активної людини. Принципом життя такого самодостатнього борця за національну ідею є гасло: „Борітеся – поборите!”. Відтак зовсім по-іншому розуміє соціокультурне значення національної церкви український геніальний поет і мислитель, ніж Вишенський і Сковорода. Релігійність українцеві в шевченківському розумінні потрібна вже не стільки, щоб заховуватись у ній від зовнішньої

агресії й таким чином зберігати свою національну ідентичність, скільки для творення себе як представника нації європейського зразка. Це одна із причин того, чому Т. Г. Шевченка через його деякі висловлювання щодо Бога і України вважають атеїстом. Він жодною мірою не є безбожником, хоча й може вважатися до певної міри антиклерикалом, адже невдоволений діями духовного проводу із-за того, що той не спрямовує діяльність церкви на конструктивну націє- та державотворчу роботу. Уже в самому цьому творчому процесі створення себе як великої нації кожна конкретна людина підноситься духом, звеличується високими ідеалами, які ставить перед собою. Відтак не проти релігії чи церкви виступає Шевченко, а проти того, що вони не відповідають на виклик часу і не слугують справі національного відродження.

У знанні і шануванні творців своєї нації українство продовжує виявляти байдужу інертність, адже дуже погано знає воно своїх справжніх героїв, святих, пророків, видатних діячів науки і культури, апологетів Української Національної Церкви. Дуже легко піддаються на нав'язувані ззовні „кандидатури” на українських героїв, серед яких часто зустрічаються відверті українофоби, так само некритично сприймають анафему чужої влади, що її накладає на справжніх українських патріотів чужинська церква. Зокрема й досі в уявленні національно несвідомих українців І. Мазепа постає як „зрадник”, на якого накладено анафему російською церквою. Абсурдність, повну алогічність цієї анафemi переконливо, на підставі існуючих канонів церковного права і усталених традицій цезаропапізму Московського Православ'я доводить проф. А. Колодний: „Відтак анафема гетьмана є суто політичною – за зраду царя, виступ „против православного Государя”, а не церковною. Вона накладена на Мазепу царською владою через посередництво Церкви” [Колодний А. М. Релігійне сьогодення України. – К., 2009. – С. 300]. Але найбільшим абсурдом в цій брудній справі є те, що прокляття накладено на того, хто докладав величезних зусиль і не жалів коштів на відновлення церковних споруд, з чим погоджуються навіть вірні Церкви Московського Патріархату. Тобто, на того, хто заслужив якщо не на святість, то принаймні на велику пошану насамперед від тієї ж Православної Церкви, яка якраз і наклала на нього цю анафему.

По-третє, це перетворення душ тих, хто формально є активним, але внутрішньо не готовим для того, щоб проявляти соціальну активність, а тому радше шкодить своїми недолугими діями, аніж приносить користь українській спільноті у її намаганнях розбудувати в Україні державу на основі християнської моралі і римського права. Йдеться про українську людину „маси”, адже жодна нація не позбавлена того, що може називатися в ній „гіршою частиною”. Звісна річ, що в душі кожної нації є те, що може привести її до вічного спасіння, як і те, що веде до прокляття й українська нація не є тут якимось винятком. Як слушно зазначав П. Новгородцев, „в народній душі, як і в будь-якій іншій душі є своя краща і своя гірша частини і що, з огляду на це, від народу може виходити і високий запал героїзму та

мудрості, й „бунт – безглуздий та безпощадний” [Новгородцев П. И. Восстановление святынь / Новгородцев П.И. Об общественном идеале. – М., 1991. – С. 567]. Не слід шукати якихось особливих ліків від наступу бездуховності, вони – в цілющих властивостях української душі, яка виплекана мудрістю рідної природи та глибокою вірою у добрі помисли і впливи вищих сил. Все те краще, що є в українській національній душі лише оновлена Українська Національна Церква здатна активізувати й одночасно знівелювати впливи „гіршої частини”.

Те, що нині через певні об’єктивні та суб’єктивні причини пробуджено багато чого поганого в українських душах зовсім не означає, що ця ситуація є непоправною. Проблемою для пробудження творчого духу українців в їх політико-економічній та соціокультурній діяльності є те, що: „Громадянськи активними стали тепер ті покоління українців, котрі не осягнули Бога своїм єством, котрі християнство сприймають лише як діалектичне заперечення реалій сьогодення” [Маринович Мирослав. Україна на полях Святого Письма. – С. 60]. Отже, можна констатувати, що справжнє відродження української релігійної духовності відбудеться тоді, коли відродиться Українська Національна Церква й свою виховну функцію духовна влада – влада церкви та релігії в Україні, почне виконувати так, як цього вимагає від неї божественне провидіння і сучасний історичний етап націє-та державотворення в Україні.

Висновки. Таким чином, розгляд проблеми активізації соціальної діяльності українського населення дає підстави зробити висновок, що однією із найнеобхідніших передумов становлення правової демократичної держави є пробудження громадянської активності його національно свідомої частини, однак, через духовну кризу, яку переживає український народ на нинішньому етапі свого історичного розвитку і яка, на жаль, не лише не долається, а в певних аспектах ще більше загострюється, соціальна активність українства або не знаходить належного вияву, або ж все більше втрачає свій творчий характер, відіграючи подеколи деструктивну роль у бутті соціуму. Відтак, важливу роль у подоланні духовної кризи через пробудження громадянської активності і спрямування енергії мас в творче річище має відіграти Українська Національна Церква як найавторитетніший репрезентант духовної влади в українському суспільстві. Йдеться не лише про земне покликання духовної влади, але й про виклик сучасної української історії, відповісти на який поки що, окрім національної церкви, неспроможна жодна з інших соціальних або політичних сил.

Водночас слід якомога швидше подолати стереотипи, сформовані за часів атеїстичної пропаганди, які формують установку в суспільній свідомості, що релігійне сімейне та релігійно-церковне виховання шкодять формуванню цінних громадянських рис соціально активної особистості. Радше навпаки, – відсутність такого виховання призводить до непоправних втрат у формуванні соціально зрілих особистостей, компенсувати які

неспроможна жодна з інших соціальних інституцій – школа, держава, ЗМІ тощо.

А н о т а ц і ї

Автор статті **К.Недзельский** доводить, що побудова демократического українського державства знаходиться в прямій залежності від становлення громадянського суспільства, найважливішою передумовою якого є соціальна активність широких народних мас. Однак переживаний Україною духовний криза значно скорочує творчі можливості українських громадян. Тому відродження Української Національної Церкви є важливим умовою духовного оздоровлення і пробудження творчої енергії української нації в її прагненні побудувати в Україні демократическое державство.

Ключевые слова: *духовное возрождение Украины, секуляризация, церковь, государство, гражданское общество, социальная активность населения, христианская мораль.*

Construction of the democratic Ukrainian state is in direct dependence on formation of the civil society which major precondition is social activity of wide broad masses. However spiritual crisis which worried Ukraine considerably reduces creative possibilities of the Ukrainian citizens. Therefore revival of the Ukrainian National Church is the important condition of spiritual improvement and awakening of creative energy of the Ukrainian nation in its aspiration to construct in Ukraine the democratic state.

Keywords: *spiritual revival of Ukraine, secularization, church, the state, a civil society, social activity of the population, Christian morals.*

*С. Продивус** (м. Київ)

УДК 274:32

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ВЗАЄМВІДНОСИНИ ПОЛІТИКИ ТА РЕЛІГІЇ

У статті **С.Продивус** розглядаються відмінні підходи до витлумачення взаємовідносин політики та релігії різними, представленими в Україні протестантськими течіями. Виділено й проаналізовано чотири типи трактування протестантськими ідеологами відношення до політичної активності віруючих.

Ключові слова: протестантизм, політична діяльність, християнин, доктрина церкви, суспільно-політичне життя.

* Продивус С.Р. – аспірант Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.